

ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ И НАСОКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Траян Йосифов

Катедра „Финанси и счетоводство“

Факултет по икономически и социални науки

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Въведение

Бизнес средата се отнася до фактори и сили, които влияят на способността на предприятията да изграждат и поддържат трайно и успешно пазарно присъствие. Тези фактори оказват различно въздействие върху тяхната дейност, поради което извеждат необходимост от диференциран подход при оценката на всеки един от тях. Много често, когато се анализира пазарната среда и нейните съставляващи компоненти, се достига до извода, че възможностите за въздействие от страна на предприятията, по отношение на който и да било от тези компоненти, са силно ограничени. Това не бива да ограничава усилията за изграждане на ефективни механизми за подобряване качествените характеристики на средата, в т. ч. за задълбочаване ключовата роля на държавата в този процес.

Открояването на основни за бизнес средата съставни компоненти дава възможност за тяхното по-детайлно изследване. На тази основа има възможност да се предложат решения за тяхното практическо подобряване. Авторът е на мнение, че внимателният преглед на текущото състояние на бизнес средата дава възможност за локализиране както на благоприятните предпоставки за нейното качествено подобряване, така също и за определени „проблемни полета“, които е необходимо да бъдат предмет на задълбочен анализ с посочване на конкретни мерки за повишаване на техните качествени характеристики. Това от своя страна представлява естествена пазарна предпоставка за повишаване на ефективността на стопанските процеси и дава възможност за засилване и утвърждаване на ролята на бизнеса по отношение на цялостното социално-икономическо развитие на страната.

Обект на изследване в студията е бизнес средата в страната и по-конкретно показатели на външната среда, при които предприятията

имат силно ограничени възможности за влияние. Предметът на изследване е свързан с възможностите за използване на благоприятните предпоставки за подобряване на качествените характеристики на група от системни показатели като условие за повишаване на конкурентоспособния потенциал на българските предприятия, респ. на българската икономика.

В методологичен план изследването се основава на количествени и качествени методи за изследване, методи за набавяне и обработка на данни. За доказването на посочената теза се ползват подходи като: преглед и обобщаване на различни източници за информация; анализ на проучвания, актуализиране на проучвания и тяхното доразвиване; научно-теоретичен анализ; събиране, систематизиране и обобщаване на статистически данни; сравнителен анализ на данни; схематично и таблично представяне на статистически данни и информация.

1. Дефиниция на понятието „бизнес среда“

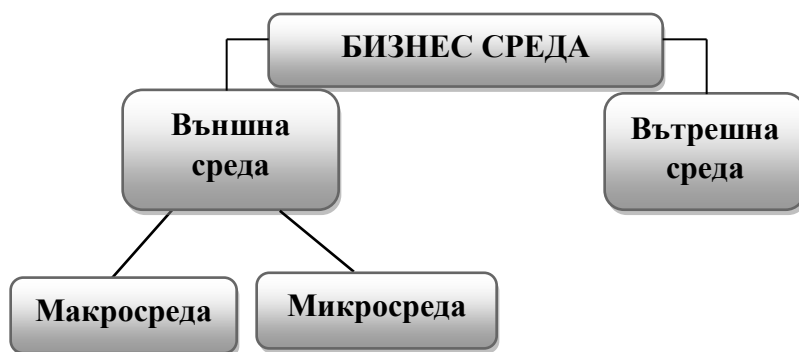
Стратегиите, политиките, функционирането и развитието на стопанските субекти са зависими от множество фактори, които им влияят както положително, така и негативно. Изследванията, насочени към многообразието от влияещи фактори (респ. към състоянието и качеството на бизнес средата, в която оперират предприятията), имат голяма значимост преди всичко за стопанските субекти и тяхното поведение, но така също за държавните институции (публичния сектор) и за финансовите институции (банки; инвестиционни посредници; застрахователни дружества и др.).

Анализът и оценяването на бизнес средата в България в принципен план се насочва в изследванията към нейните политически, икономически, социални и технологически компоненти (или аспекти) и се извършва с оглед да се осигурят възможности за предвиждане на стопанската конюнктура, по правило в кратко и средносрочни времеви хоризонти.

Най-често оценките се основават на официална статистическа информация, акумулирана от оторизирани органи, а така също на експертни оценки (в голяма степен субективни) относно състоянието и качеството на бизнес средата. От гледна точка на динамиката на бизнес средата оценките са „ретроспективни сравнителни оценки“, а така също „проективни сравнителни оценки“, насочени към очакванията през следващ период.

Явлението „бизнес среда“ се разглежда „като сложен многомерен признак, чиято идентификация е възможна чрез неговата конкретиза-

ция“ (Мишев, 2010). Близко е мнението на С. Робинсън, който разглежда бизнес средата многопластово, „като сложно множество от взаимосвързани сили, разглеждани изолирано една от друга“ (Робинсън, 1997). В този смисъл при пристъпване към анализ и оценка на състоянието на бизнес средата, широко разпространение има обхващането на „силите и факторите“ на средата по начин, представен на Фигура 1.

Фигура 1. Класификация на бизнес средата

Източник: Мишев, Г. *Статистическо характеризирание за бизнес средата на основата на данни от анкетни проучвания, 2010, с. 15.*

Анализът на външното обкръжение (респ. външната бизнес среда) предполага да се обхване и характеризира широк кръг от компоненти, като:

- Външни за страната фактори от глобално и конюнктурноестество.
- Вътрешни за страната фактори, свързани с политически, социални и технологични аспекти.
- Индустриалната среда, включваща основно конкурентните пазарни специфики и особености, формиращи поведението на стопанските субекти.
- Оперативната среда, която включва доставчици, клиенти и др.

При анализа и оценката на бизнес средата в страната класическият подход предполага разглеждане в единство на двата нейни компонента – макросреда и микросреда.

Макросредата включва разнообразни по своя характер и съдържание фактори – политически, икономически, демографски, социални, природни и др. Те влияят както върху настоящото, така и върху бъдещото развитие на предприятията. Формирането на макросредата зависи в голяма степен от действията, които предприема държавата чрез

нейните органи и институции на законодателно, изпълнително и съдебно равнище. Ролята на държавното управление е чрез политика и механизми да създава подходящи условия и възможности за простор пред функциониране на предприятията, за стабилност и предсказуемост на средата. В този смисъл системното подобряване на макросредата се определя като подкрепа без „вмешателство“ за бизнеса, функционирането и развитието на предприятията. Нещо повече, макросредата може да се определи като „обективна“ поради факта, че тя съществува независимо от организацията (Перков, 2007).

За разлика от компонентите на обкръжаващата среда (респ. макросредата), където възможностите за ефективно въздействие от страна на бизнеса са ограничени, то по отношение на въздействието спрямо микросредата има определено повече варианти за въздействие в посока подобряване на икономическите показатели на предприятията.

Микросредата е „полето“ на действие, мястото, където стопанската организация взаимодейства със своите клиенти, доставчици, конкуренти и партньори. Особено важно е разграничаване на влиянието и въздействието върху микросредата, което имат доставчиците и клиентите. Ако първите имат пряко въздействие по отношение на промените, които се отнасят до „входа“, то крайните клиенти влияят в много по-голяма степен по отношение на изхода на микросредата със своите потребности, изисквания, вкусове и т.н. Между предприятието и микросредата протича непрекъснато взаимодействие. От качеството на това взаимодействие зависи в много голяма степен ефективността в стопанската дейност. Системата от взаимоотношения отразява формите за реализация на фирмените цели, движението на стоките и парите и образуването на пазарните цени. Пазарната среда (респ. микрообкръжението) е значим компонент и важен фокус на бизнес средата. Тази водеща постановка се допълва от специфичните функции, които имат нейните компоненти и големия мащаб на влияние, което те оказват върху цялостното състояние на бизнес средата.

Вътрешното обкръжение (респ. вътрешната бизнес среда) се характеризира със съвкупност от взаимодействия, връзки, процедури и правила, присъщи на предприятията в процеса на тяхното функциониране. Тези компоненти на вътрешната бизнес среда се планират, организират ръководят и координират от мениджмънта на предприятията. Поради високата степен на въздействие върху променливите, съставляващи вътрешната бизнес среда, основната цел на всяко предприятие е свързана с това, дали и как то съумява да използва ограничените ресурси, от гледна точка на възможните ползи, за да се реализира максимална рентабилност и да повиши своята цялостна конкурентоспособност. Под

термина „ресурси“ трябва да се разбират фирмените активи, наличната информация и ноу-хау, които са разполагаеми и с помощта на които може да бъде реализирана цялостната бизнес стратегия за развитие.

В зависимост от възприетите ограничения изследването се ограничава до фактори на външната и вътрешната бизнес среда, като авторът приема първите, като такива с ключова важност за развитието на българските предприятия.

2. Специфични особености и решения за подобряване ефективността на бизнес средата в страната

Положителните предпоставки, които представляват благоприятна основа за предприемането на по-нататъшни ефективни мерки за повишаване качеството на бизнес средата в страната, може да се представят обобщено по линия на три основни направления:

- Добри макроикономически показатели;
- Предсказуема данъчна политика и ниски данъци;
- Стабилна банкова система.

Изброените три благоприятни характеристики на бизнес средата в страната се открояват при сравнителен анализ със съпоставими такива, взети за пример в преобладаващата част от развитите европейски икономики.

2.1. Благоприятни макроикономически показатели

Не са малко анализаторите, които твърдят, че макроикономическата стабилност на страната има своята висока цена. От една страна, ниските бюджетни дефицити и ниското равнище на държавен дълг повишават доверието на външните инвеститори и правят по-ниска цената, на която държавният бюджет може да ползва външно и вътрешно финансиране. От друга страна обаче, това е свързано с ограничаване на публичните инвестиционни разходи на държавата и възможностите за провеждане на значително по-ефективни последователни секторни политики. Следването на стриктна фискална политика по отношение на поддържането на сравнително ниски държавни разходи, ограничава вътрешното търсене както на стоки и услуги, предназначени за крайно потребление, така също и на капитал за инвестиционни цели. Изводът, който се налага, е, че е нужно да се погледне по-далеч от бюджетния период и политическия мандат. В тази връзка може да се открият шест основни извода, а именно:

• **Първо.** Преобладават очакванията за запазване на положителните стойности на Брутния вътрешен продукт (БВП) на ниво около 3 на сто годишно, което дава основание за по-оптимистични средносрочни нагласи.

• **Второ.** Бюджетният дефицит остава в рамките под 3 на сто, което отговаря на препоръчителните изисквания на Европейската комисия (ЕК) за недопускане на прекомерен бюджетен дефицит.¹

• **Трето.** Процентното съотношение на държавния дълг към БВП на страната е едно от най-ниските при сравнителна база на средния показател за страните от Европейския съюз и остава далеч под оптималното равнище от 60 на сто, което е регламентирано в препоръчителните изисквания на ЕК за недопускане на прекомерен държавен дълг.²

• **Четвърто.** Запазват се положителните очаквания за високо равнище на заетостта в страната. Така например по данни на националната статистика коефициентът на заетост в края на 2017 г. е в размер на 66,9 на сто, което представлява увеличение с 3,5 процентни пункта в сравнение с данните за 2016 г. и със 7 процентни пункта в сравнение с данните за 2015 г.³

• **Пето.** Потвърждава се тенденцията за увеличаване на производителността на труда. При съпоставими данни за 2010 г., в края на първото тримесечие на 2018 г., физическият обем на един отработен човекочас се увеличава с близо една пета.⁴

• **Шесто.** В края на първото шестмесечие на 2018 г. средногодишният индекс на потребителските цени се увеличава с 1,5 процентни пункта и достига 2,1 на сто. Тази тенденция може да се оцени като благоприятна за предприятията, като се има предвид, че положителната инфлация е предпоставка за увеличаване на тяхната годишна брутна печалба. От друга страна, положителната инфлация е източник за допълнителни бюджетни приходи, основно от косвени данъци.

2.2. Предсказуема данъчна политика и ниски данъци

От всички източници, които държавата използва за набавяне на финансов ресурс, данъците представляват основен инструмент както за осъществяване на изпълнението на специфичните ѝ функции, така също

¹ Съгласно член 126, параграфи 2 и 3, Европейската комисия изготвя доклад, ако дадена държава-членка на Европейския съюз не изпълнява изискванията за бюджетна дисциплина.

² Пак там.

³ НСИ, Заети лица и коефициенти на заетост, 2018 г.

⁴ НСИ, Производителност на труда, 2018 г.

и за цялостно въздействие върху икономическото развитие на страната. Значението на данъчното облагане като средство за преразпределение на общественото благосъстояние налага необходимост от извършване на оценка на ефективността на данъчната система в страната.

За да стане по-ясно, кога данъчната система въздейства неефективно върху разпределението на ресурсите в икономиката, трябва да се разграничат ефектите от нейното въздействие върху данъкоплатците. Ефектите, които пораждаат данъците, може да се сведат до следните два:

- Ефект на дохода, който възниква в резултат от прякото увеличение на данъчното бреме на данъкоплатците. Този ефект сам по себе си обаче не се свързва с неефективно действие на данъчната система, доколкото той представлява трансфер на ресурси в полза на държавата, който (при условие че не се отклоняват ресурси за трансфери със социален характер) впоследствие се връща под формата на различни трансфери в полза на частния сектор. Вследствие на тези трансфери положението на едни лица може да се подобри, на други да се влоши, но при условие че събраните данъци като цяло са равни на трансферите към частния сектор, не би съществувала нетна промяна в дохода, наличен за ползване в частния сектор (Мъсгрейв, 1998).

- Ефект на заместване, който възниква, когато данъчното облагане е свързано с промяна в поведението на данъкоплатците по отношение на свързани стоки и услуги и води до заместване на потреблението на един продукт с друг с цел ограничаване на данъчното задължение.

Ефектът на заместване, респ. намесата на държавата може да доведе до генерирането на по-ниски приходи за бюджета на страната, без това да е свързано във всички случаи с намаляване на данъчното бреме за данъкоплатците. Причината за това е, че данъкоплатците ще бъдат принудени да променят икономическите си решения, така че да ограничат допълнителната загуба на благосъстояние за тях.

В доклад на ЕК от месец юни 2010 г. се поставя акцент върху ефективността, справедливостта и оптималността (простота и прозрачност на данъчна система) на данъчните системи, както и избягването на данъчните измами и нарушения. Като последно изискване е необходимо условие за повишаване на публичните приходи с цел провеждането на целенасочени антикризисни политики. В доклада се поставя акцент върху ниското равнище на административните разходи, които са неизменна част от стойността на всяка данъчна тежест.⁵ В тази връзка трябва

⁵ Monitoring tax revenues and tax reforms in EU Member States, June 2010.

да се направи уточнението, че ниският размер на преките данъци в България кореспондира с едно от основните изисквания, свързани с ефективността при разпределението на доходите. Авторът обаче е на мнение, че високата данъчна ставка на данъка върху добавената стойност изкривява ефекта от разпределението на доходите и ограничава съществено функцията на вътрешното потребителско търсене като основен двигател на стопанската активност.

Специално внимание в същия доклад се отделя на връзката между структурата на данъчното облагане и икономическия растеж. Отчита се обективната необходимост от повишаването на определени данъчни тежести с цел финансиране на завишените бюджетни дефицити. Същевременно обаче се поставя разграничаване между отделните компоненти на данъчната система и ефекта от промяната на някои от тях както по отношение на формирането на БВП на глава от населението, така също и по отношение темпа на икономически растеж.

Структурата на данъчното облагане за страните от ЕС бележи значителни различия. Така например България се нарежда на първо място по дял на косвените данъци в общата структура на данъците, докато преките данъци са относително най-ниски.⁶ Тази констатация дава основание да се отбележи положителната роля на въведеното от началото на 2008 г. пропорционално подоходно облагане, което обхваща доходите от труд и печалбата на фирмите. Проведената данъчна реформа имаше за цел да насърчи вътрешната инвестиционна активност и същевременно с това да съдейства за повишаване на потреблението. Цели, които са логични за страна с най-ниски доходи и най-нисък БВП на глава от населението в сравнение с останалите страни-членки на ЕС.⁷

Предсказуемостта в провежданата данъчна политика и относително по-ниските данъчни ставки дават определени предимства на страната пред чуждите инвеститори. Те имат важно значение за формирането на благоприятни възможности за подобряване на бизнес средата в страната и са стабилна основа за формирането на ниско дефицитни държавни бюджети.

В електронен вид на: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-6_en.pdf, p. 11-28.

⁶ пак там. В електронен вид на: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-6_en.pdf, p. 21.

⁷ Пропорционалното и прогресивното подоходно облагане оказват различно влияние по отношение на разпределението на обществения доход, респ. за намаляването на степента на неравенство. Този въпрос няма да бъде разглеждан в студията.

Таблица 1

Сравнителна характеристика на данъчните ставки, средно за страните-членки на ЕС 27 и България

	Подоходен Данък (%)		Корпоративен Данък (%)		ДДС (%)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
ЕС 28	38,1	38,7	23,0	23,0	21,0	21,3
България	10,0	10,0	10,0	10,0	20,0	20,0

Източник: Евростат.⁸

Представените данни потвърждават, че данъчните ставки в страната остават по-ниски от средните за страните от ЕС. В случая под внимание трябва да се вземат следните два нюанса на посочените показатели:

- **Първо.** При подоходните данъци е зададена най-високата ставка (при положение че в ЕС преобладават прогресивните подоходни данъчни системи), което дава изкривена представа за средната данъчна тежест. Единната пропорционална данъчна ставка в България е в сила за всички данъкоплатци, но при прогресивното облагане избирането на една единствена ставка може да бъде подвеждащо за това, какво е реалното данъчно бреме, което облага доходите, респ. печалбата на предприятията. Наличието на редица данъчни облекчения, които не се включват в доклада, също правят възможностите за категорични заключения непълни;

- **Второ.** Въпреки относително ниската данъчна тежест в страната, преобладава мнението, че скритата (административната) данъчна тежест води до формиране на допълнителни разходи за данъкоплатците, което изкривява в известна степен възможностите за цялостен сравнителен анализ.

- **Трето.** Специално внимание заслужава въпросът за възприемане на диференциран подход при определяне на данъчната тежест при ДДС. Понастоящем единствено туристическата индустрия ползва по-ниска данъчна тежест, а с оглед на значителните социални проблеми в страната би било резонно да се въведе облекчено облагане на стоки с ежедневно потребление, в т. число храни, лекарства, книги, учебници.

2.3. Стабилна банкова система

Икономическите анализатори се обединяват около схващането за финансовата стабилност, високата ликвидност и капиталова адекватност на българската финансова система, в частност на банковата система. По

⁸ Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2018.

данни на Българската народна банка в края на м. май 2018 г. активите на банковата система достигат 98,5 млрд. лв., като увеличението в сравнение със същия период на предходната година е със 771 млн. лв., или с 0,8 на сто. Пак по данни на централната банка, брутните кредити се увеличават със 725 млн. лв. (0,9 на сто), като брутният кредитен портфейл на банковата система нараства със 782 млн. лв. Увеличение се отчита и по отношение на величината на собствения капитал в баланса на банковата система, който достига 11,9 млрд. лв., което е увеличение с 0,4 на сто спрямо данните за същия период година по-рано. Към 31 май 2018 г. печалбата на банковата система достига 515 млн. лв., при 526 млн. лв. за същия период на 2017 г.⁹

Стабилните показатели на банковата система в страната дават сериозни поводи за оптимизъм за средно- и дългосрочната ключова роля на банките за развитието на предприемаческата и стопанската инициатива. Едновременно с това трябва да се обърне внимание на цената на заемния банков финансов ресурс, която продължава да изпреварва средните стойности за европейския паричен пазар. Авторът е на мнение, че наред с рисковете банките в страната трябва да отчитат и подобреното състояние на пазара на труда, както и повишеното равнище на вътрешното търсене в комбинация с повишеното търсене в страните от ЕС, които формират основната част от приходите на българските предприятия от износ. Тези обективни факти трябва да се разглеждат като аргумент за повишаване на кредитирането при по-ниски цени на заемния ресурс.

Наред с положителните констатации трябва да се посочат и някои съществени недостатъци на външната среда, които имат определящо значение за качеството на бизнес средата в страната. Като фактори с ключово значение може да се посочат следните:

- Нестабилност на правната система;
- Проблемна съдебна система;
- Несигурна среда за инвестиции и собственост;
- Неефективна държавна администрация;
- Неразвита базова инфраструктура;
- Недостиг на квалифициран човешки ресурс;
- Висока междуфирмена задлъжнялост;
- Подобряване на взаимоотношенията бизнес – банки.

Безспорна е важната роля, която има предварителното проучване на определена законова промяна по отношение на цялостната дейност

⁹ БНБ, Състояние на банковата система към края на май 2018 г.

на бизнеса. Много често от дадено правно изменение настъпват сериозни икономически вреди. Пример за потвърждение на последното е направената промяна в данъчния режим, според която от 01.01.2013 г. се въведе единно платежно нареждане и единна сметка за фирмите, в която постъпват едновременно всички ежемесечни осигурителни и данъчни плащания. Намерението на законодателя беше да се ограничи броят на платежните нареждания като мярка за намаляване на този вид разходи за бизнеса. Това доведе до сериозни административни обърквания както в териториалните поделения на националната приходна агенция, така също и в самите данъчно задължени лица. Законното изменение практически създаде възможност, с текущи плащания данъчната администрация да покрива по-стари данъчни задължения. Очевидно примерът е показателен за това, че ако беше организирано мащабно предварително проучване както сред представители на бизнеса, така също и сред данъчната администрация, въпросните проблеми щяха да се открият предварително, без това да води до съществени публични разходи. В резултат търсеният ефект щеше да се постигне, без това да е свързано с посочените затруднения.

Полезен в това отношение може да бъде чуждият опит в сферата на правните промени, които касаят регулативното законодателство. В Обединеното кралство например всяка подобна законова промяна задължително се подлага на предварителна оценка на въздействието. Тази оценка е критерий за степента на възприемане на дадена правна норма. От резултата до голяма степен може да се определи как и до колко определена законова промяна или нова нормативна мярка е подходяща за бизнес средата и дали нормативното прилагане ще доведе до по-висока ефективност както по отношение на бизнеса и домакинствата, така също и по отношение на данъчната събираемост, респ. на бюджетното изпълнение в неговата приходна част.

Налагането на практиката да се прави предварителна оценка на въздействието, изисква определен административен капацитет. Подобен вид предварителни проучвания не са свързани със съществени разходи за бюджета (обикновено анкетирането се провежда електронно). Ползите за бизнеса биха били свързани с по-ясното и точно планиране на разходните политики, инвестиционните намерения, административния капацитет, управлението на данъчните разходи и др. От качеството на оценката за въздействие на правните изменения зависи пряко ефективността на законодателния процес. За националния бюджет това е свързано с повишаване на приходите, по линия на данъци, такси, глоби за неизпълнение и др.

Авторът е на мнение, че широкото прилагане на подобна правна оценка ще намали възможността за прокарване на лобистки закони и подзаконови поправки и ще защити по-пълно обществения интерес. Важността от прилагането на подобна практика се подсилва от ефекта, който би имала подобна мярка в частност върху качеството на диалога между държавата и бизнеса и по-общо върху бизнес средата в страната.

Друг важен компонент на правната система са т.н. „целови закони“. Често приемането на дадена законова промяна има точно определена цел. Пренебрегването на детайлен анализ както по отношение на негативните очаквания от промяната на въздействието върху стопанските субекти, така също и по отношение на тяхното влияние върху цялостната стопанска среда, води до натрупване на негативни практики и неминуемо влошава състоянието на микро- и макроикономическата среда.

На следващо място като част от нестабилността в правната система на страната може да се постави сложното и често променящо се данъчно законодателство, основно в частта, която дефинира техническите изисквания за администриране и изпълнение на данъчно-осигурителните задължения на данъкоплатците. Данъчната политика на държавата дава ясни и недвусмислени индикации и сигнали на чуждите инвеститори. В комбинация с политическата стабилност и макроикономическото състояние на държавата обикновено те формират определено мнение, на база на което вземат решение, дали да развият инвестиционна дейност в страната или не. От тази гледна точка предсказуемостта в данъчната политика в средносрочен и дългосрочен период се явява ключов фактор за притока на чужди инвестиции. Данъчната политика засяга пряко и стопанските субекти в страната – предприятията и домакинствата. Данъчното законодателство има съществена роля при дългосрочното планиране на инвестиционната политика за развитие на бизнеса. Данъчната тежест е важна част от общите разходи на стопанските субекти и в тази връзка несигурността в очакванията по отношение на данъчната политика единствено увеличава пасивността на бизнеса по отношение на развитието на нови проекти и търсенето на заеман капитал, необходим за тяхната практическа реализация. Домакинствата от своя страна са склонни да отложат потребителския си избор за бъдещ период, в случай че преобладават очаквания за повишаване на данъчното бреме, с което се облагат доходите и потреблението.

На база на казаното дотук може да се направи изводът, че данъчното законодателство трябва да бъде опростено, ясно разбираемо и достъпно от информационна гледна точка. Държавата на свой ред трябва да провежда последователна данъчна политика, подчинена на определени

макроикономически цели и задачи, които да бъдат съобразени с моментната икономическа конюнктура и възможности.

На последно място, но не по важност, се нарежда провеждането на спорадичен и несистемен контрол върху прилагането на законодателството. Това намалява ефективността на бизнес процесите и способства за развитието на монополни, олигополни, тръстови и картелни непазарни стопански организации. Те развиват своята дейност в определени икономически сектори и пазарни ниши, като ограничават съществено достъпа до тези пазари и въздействат непазарно върху цените както на производствените ресурси, така също и на цените на благата, предназначени за крайно потребление. Очевидно бизнес среда, която се характеризира със сходни характеристики, има качествено понижени системни показатели и няма възможност да бъде предпоставка за устойчив икономически растеж, което подчертава важната роля на държавата по отношение на стриктното и целенасочено упражняване на текущ контрол върху прилагането и спазването на законовите регулации.

Мерките, които имат потенциални възможности да допринесат за съществено подобряване на правната среда, а оттам и на бизнес средата, може да се представят така:

- Задължително извършване на оценка на нормативното въздействие;
- Пълно и последователно прилагане принципите на Закона за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност (ЗОАРАКСД), в т.число:
 - Методика за определяне на таксите само на разходен принцип;
 - Таксите, събрани от незаконно въведени регулативни режими, да се възстановяват в държавния бюджет от съответните администрации;
 - Създаване на електронен регистър на регулаторните режими с пълна и актуална информация;
 - Премахване на регулативни режими, вкл. общинските, които противоречат на правните норми и ограничават стопанската инициатива;
 - Всички държавни такси да постъпват в републиканския бюджет;
 - Опростяване на данъчното законодателство, където има възможности за това;

- Запазване и въвеждане на стимули и насърчаване на инвестиции за образование, наука, изследвания, иновации и екология.

2.4. Проблемно състояние на съдебната система

Проблемното състояние на съдебната система в страната може да се определи като притеснително както по отношение на въздействието, което оказва върху средата за бизнес, така също и по отношение на нейното въздействие върху ефективността на стопанските процеси. Основните негативни тенденции в развитието на съдебната инфраструктура може да се представят обобщено по следния начин:

- Претоварена съдебна система;
- Бавни и сложни процедури по несъстоятелност;
- Тромава процедура по връчване на съдебни книжа и призоваване;
- Недопускане на принудително изпълнение на парични вземания срещу държавни ведомства;
- Високи съдебни такси при искове с голям имуществен интерес;
- Високи такси по вписвания.

Към горепосочените негативни констатации трябва да се посочи и фактът, че остава нисък процентът на хората, които са склонни да се доверят на безпристрастността на съда като независим орган за решаване на правни казуси. В тази връзка конкретните предложения за подобряване дейността на съдебната инфраструктура може да се представят обобщено по следния начин:

- За производствата по несъстоятелност има възможност за опростяване на процедурите и съществено съкращаване на сроковете от внасянето на съдебния иск до решението на съда.
- Разширяване на възможността за арбитражно решаване на търговски спорове, в т. ч. при обществени поръчки, които концентрират значим обществен интерес;
- Първоначалната такса за обезпечение да бъде равна на административните разходи за съответното производство;
- Въвеждане на максимален размер за съдебните такси независимо от размера на интереса и плащане след съдебно присъждане;
- Изграждане и доизграждане на публични регистри за съдебните такси и движението им по съответни партиди, в които да има възможност да се публикува информация за всички видове имоти и съответните обезпечителни тежести, свързани с тях.

2.5. Несигурност в средата за инвестиции и защитата на правото на собственост

Несигурността в средата за инвестиции и защитата на правото на собственост е следващият значим показател, чиито характеристики допълват причините, качеството на бизнес средата в страната да бъде на незадоволително равнище. В това отношение може да се посочат следните обективни констатации:

- Несигурност по отношение на опазването на собствеността и инвестициите;
- Голямо количество нормативни актове, които ограничават редица бизнес дейности.

Конкретните предложения, които авторът счита, че имат потенциал за подобряване на качествените показатели по отношение повишаването на сигурността на инвестиционната среда и защитата на правото на собственост, са свързани с:

- Ускорено завършване на информационната осигуреност на електронния кадастър и имотния регистър;
- Преустановяване на паралелната конкурентна дейност на структурите на вътрешното министерство по отношение на сигнално-охранителната дейност и връщането на дейността изцяло към структурата на Министерството на вътрешните работи;
- При нарушаване на правото на собственост, като резултат от нормативни промени, да се извършва справедлива компенсация на засегнатите страни, базирана на безпристрастна компетентна оценка на независими експерти.

2.6. Качество на административното обслужване

Друго проблемно поле на външната бизнес среда в страната е качеството на административното обслужване в страната. В обобщен вид резервите по отношение на този важен системен показател може да се представят по следния начин:

- Липса на електронно правителство;
- Наличие на сериозен дефицит по отношение на осъществяването на ефективен контрол върху областните и общинските власти и по-конкретно при използване на нерегламентирани регулаторни механизми;
- Различни такси и срокове за идентични по същество услуги;
- Противоречиви процедури при регулативните режими;

- Липса на стриктен административен контрол върху сроковете за издаване на документи, което води до допълнителни разходи за бизнеса и домакинствата;

- Изискване за предоставяне на справки и документи, които са налични в електронните регистри на съответните държавни ведомства;

- Недостатъчна прозрачност при обществените поръчки;

Предложенията от мерки, които е необходимо да се предприемат и биха допринесли за бързото подобряване на административната инфраструктура на стопанската среда в страната, може да се представят така:

- Създаване на електронно правителство в най-кратки срокове;
- Разработване на единен регистър на административните услуги;

- Електронизиране на обществените поръчки;

- Създаване и поддържане на изчерпателна база данни посредством публичен регистър на дарителите на държавни институции и политически партии;

- Осигуряване на възможност за плащане на данъци и такси чрез всички разрешени от закона платежни средства, инструменти и банкови институции.

От изброените мерки като такава, която не търпи отлагане (тъй като е твърде закъсняла), може да се открие създаването на електронно правителство. Авторът е на мнение, че реализацията на тази мярка ще повиши съществено качеството на предлаганите административни услуги, в т. число техния обхват, ще намали административните разходи на бизнеса и не на последно място по важност ще доведе до съществено намаляване на корупционните практики. Според автора създаването на електронно правителство в страната ще повиши качеството и ефективността в диалога между държавата и бизнеса, което ще подобри съществено средата за бизнес.

2.7. Характеристики на базовата инфраструктура

Базовата инфраструктура практически осигурява възможностите за развитие на стопанската инициатива. Към нея трябва да се отнесат транспортната; логистичната; информационната; социалната; образователната; здравната система, граничният контрол.

Обективната оценка изисква да се посочат както положителни, така също и някои негативни особености, които характеризират базовата инфраструктура в страната. За целите на настоящото изследване особен интерес представлява въпросът за тази част от изграждащите базови

вата инфраструктура съставни елементи, които изискват промяна, респ. на мерките, насочени към съществено подобряване на нейното цялостно функционално състояние. В тази връзка мерките, които биха повишили качеството и ефективността на отделните компоненти на базовата инфраструктура, а оттам и на бизнес средата като цяло могат да се представят по следния начин:

- Изграждане на транспортни коридори и енергийни проекти чрез публично частно партньорство или чрез финансиране от европейските фондове само с кофинансиране от републиканския бюджет;

- Максимално оползотворяване на инициативността и ресурсите на частния сектор при изграждане на обекти с обществено приложение и значимост – болници, пристанища, транспортна инфраструктура, затвори, граничен контрол и др.;

- Увеличаване дела на публично-частното партньорство в изграждането и поддържането на транспортната, социалната, образователната и здравната инфраструктура на страната.

Публично-частното партньорство е утвърден водещ инструмент за реализацията на инфраструктурни проекти. Необходимостта от развита публична инфраструктура, като двигател на икономическото развитие на страната и ограничените бюджетни средства за нейното изграждане и поддържане, са основните предпоставки за възникването и разпространението на тази форма на сътрудничество между публичните органи и частния сектор. Основните предимства на тази форма на сътрудничество не се ограничават единствено до поделянето на инвестиционните рискове. Когато се анализира ефективността на публично-частното партньорство, на преден план изпъкват участието на частния партньор на всеки един от етапите на реализацията на проектното изпълнение – проектиране, строителство, финансиране, поддържане и експлоатация на обекта. Чрез този вид партньорство се повишава качеството на услугата, като същевременно с това се стимулира инвестиционното търсене. От степента на оползотворяване на ресурсите на частния бизнес при изграждането и поддържането на инфраструктурни обекти с национално значение до голяма степен зависи качеството на базовата инфраструктура като последващо условие за развитие на бизнес средата. Показателен пример в тази посока е изграждането на Дунав мост 2, което се реализира със съфинансиране от бюджетите на България и Румъния, като известна част (около 25 на сто) са безвъзмездна помощ по програма ИСПА. Реализирането на проекта е от национално значение и има за цел да допринесе за по-добрата координация между регионалните и местните власти, да осигури устойчиво икономическо развитие, нови работни места в двете страни и сигурност за Дунавския регион.

Повишаването на ефективността на здравната и образователната система има пряко отношение към подобряването на демографската структура на населението и има важно социално-икономическо значение. Този въпрос е от ключово значение за постигането на дългосрочен устойчив икономически растеж. В тази връзка може да се предложи комплекс от мерки, чиято практическа реализация е задължително изискване за постигането на посочената цел, а именно :

- Реформи в здравната система;
- Реформи в образованието;
- Повишаване на мотивацията на човешките ресурси.

Здравето е основна ценност, която трябва да бъде водещ приоритет на обществото. Това е особено валидно в сегашните условия на тежки демографски процеси и на продължаващата емиграция. Необходима е обща концепция за промени в сферата на общественото здравеопазване, която да обединява усилията на държавата, всички заинтересовани страни и населението.

Настоящата здравна система в страната не работи ефективно. Наблюдава се непрекъснато нарастване на бюджетните разходи за здравеопазване, без това да е свързано с повишаване качеството на здравните услуги. Показателни в подкрепа на последното твърдение са статистическите показатели за здравния статус на населението в страната, които подреждат България в челните места на класациите на страните с най-високи стойности на смъртност в света от инсулти и инфаркти.

Като основни причини за незадоволителното състояние на здравната система в страната може да се посочат високото ниво на бюрокрация; неравнопоставимостта при ползване на здравни услуги; високият дял на лицата, които не се осигуряват здравно; липсата на съответствие между разходите за здравеопазване, които държавата реализира с реалния размер на разходите за здравно обслужване; липсата на достатъчен административен капацитет за усвояване на средства по европейските фондове; липсата на прозрачност и контрол за начина, по който се определят разходите на здравната каса за закупуване на лекарства и консумативи и др.

Това, което би могло да се предприеме за подобряване състоянието на здравната система и същевременно е предпоставка за съществено нарастване на ефективността на здравните услуги, може да се представи като пакет от мерки в следните пет основни направления:

- Извършване на предварителен анализ на ефективността от работата на цялата здравна система, което ще бъде основа за стартиране на цялостна реформа в здравеопазването.

- Преразглеждане на цялостната нормативна рамка както по отношение на управлението на здравната система, така също и по отношение на здравното осигуряване. Това предполага да се направи задълбочен преглед на цялото законодателство, регламентиращо дейността на здравната система в страната. Считаю това за задължително условие, предхождащо процеса на цялостна здравна реформа.
- Въвеждане на масова електронизация в здравния сектор по отношение на дейности, услуги, цени, здравни вноски и др.
- Разработване на дългосрочна инвестиционна политика, която да осигури реализация на целите на реформата в здравеопазването.
- Премахване на монопола на националната здравноосигурителна каса, което предполага възможност за създаване на конкуренция в сектора, вкл. за капитализиране на здравната система по примера на настоящата пенсионноосигурителна система в страната.

За реализацията на посочените мерки е нужна дългосрочна държавна стратегия за развитие на здравеопазването в страната, политическа воля и широк обществен консенсус, за да може процесът на промяна да се приложи и приеме от обществото с необходимите нагласи и разбиране.

Оценявайки качеството на образованието в страната, крайните изводи обикновено се обединяват около мнението, че е нужна целенасочена реформа. Най-показателна в подкрепа на това твърдение е структурата на пазара на труда в страната, който се характеризира с една от най-високите стойности на младежка безработица в сравнение с всички останали страни-членки на ЕС. Друга негативна констатация, която заслужава специално внимание, е свързана с хората с висше образование, които не са заети в сфери, които изискват умения, придобити в рамките на тяхното образование. На фона на тези реалности изпъква дефицитът за качествени специалисти в определени сектори, свързани с високите технологии, инженерните дейности, здравеопазването, публичната администрация, образованието и науката.

Основните констатации за състоянието на българското образование, които биха могли да ни представят в пълнота проблемите за решаване, може да се представят така:

- Забелязва се устойчива тенденция за ранно напускане на училищата, което отрежда на страната едно от първите места в Европа;

- Налице е нарастващ дисбаланс между търсенето на квалифицирана работна ръка като професии и специалности и предлаганите на изхода на образователната система човешки ресурси;
- Значителни несъответствия между образованието и изискванията на работното място, което води до допълнителни разходи на бизнеса за обучение и преквалификация на заетите;
- Не се следи квалификационната и възрастовата структура на специалисти и квалифицирани кадри по отрасли, което излага цели стопански отрасли на опасност от траен дефицит на качествени кадри;

Мерките за подобряване на ефективността на образователната система и намаляване на дисбалансите във взаимоотношенията между образование и бизнес могат да се представят обобщено в следните пет основни направления:

- Държавната помощ за началните и средните училища не трябва да бъде единствено на база броя на учениците в тях;
- Въвеждане на данъчни и други стимули за бизнеса при желание за финансиране на училищната подготовка;
- Ограничаването на ранното напускане на училище трябва да е свързано с отнемане на всички социални помощи;
- Периодично подобряване на квалификацията на педагогическия персонал;
- Перманентно повишаване на бюджетните средства за образование като процент от brutния вътрешен продукт на страната.

Ключово изискване за повишаване ефективността на системата на образованието в различните му форми – от основното през средното до висшето, трябва да бъде подобряване на неговата адаптивност към промените в стопанския живот на страната и света. По този начин качеството на човешкия капитал ще се повишава, което е една от най-важните предпоставки за качествено подобряване на цялостното състояние на бизнес средата в страната.

Повишаването на мотивацията на човешките ресурси до голяма степен е приоритет на бизнес мениджърите на компаниите. От успешното справяне с тази задача зависят ефективността и качеството на вложените усилия. Преобладава мнението, че има сериозни резерви както по отношение на правилния подход за повишаване на вътрешната мотивация на служителите, така също и цялостната подготвеност на мениджърската на предприятията за справяне с това предизвикателство. Това от своя страна предполага сериозен анализ и запознаване със спецификата

на тази материя, което не е свързано с предмета на настоящото изследване.

Ролята на мениджъра по отношение на управлението и мотивацията на персонала е решаваща за повишаване на производствената конкурентоспособност и до голяма степен е свързана пряко с корпоративната култура, което е благоприятна основа за изграждане на цялостен подход при решаване на въпроса за повишаване на трудовата и образователната мотивация.

Подобряването на бизнес средата има непосредствено отношение към стартирането и развитието на предприемаческата инициатива. Създаването на благоприятна стопанска среда не означава просто усъвършенстване на потенциала за растеж на бизнеса. Това преди всичко е свързано с необходимостта, страната да се превърне в място, което предоставя благоприятни възможности за инвестиции, работа и жизнен стандарт, които съответстват на страна – пълноправен член на европейския съюз. Предложените мерки биха спомогнали съществено за повишаване качеството на средата за бизнес в страната, чрез подобряване на група от показатели, които представляват основна съставна част на бизнес средата, а именно:

- **Първо.** Повишаване конкурентоспособността на икономиката като приоритетна задача от най-важно значение.
- **Второ.** Повишаване притока на чуждестранни и местни (вътрешни) инвестиции, които допринасят за поддържане на висока заетост и производителност на икономиката.
- **Трето.** По-висока предсказуемост по отношение на законодателната дейност на държавата, което ще повиши доверието на бизнеса в институционалната и пазарната среда.
- **Четвърто.** Намаляване на административната тежест върху бизнеса, което ще активизира предприемаческата активност и ще увеличи значението на микро-, малките и средните предприятия за заетостта и създаването на висока добавена стойност.
- **Пето.** Активна и последователна политика от страна на държавата за намаляване на сивата икономика и корупцията в публичната администрация и правораздавателната система.
- **Шесто.** Премахване на предпоставките за ограничаване на конкуренцията, вкл. преразглеждане и коригиране на законодателството в областите с т.н. „естествени монополи“, с цел създаване на пазарни стимули за улесняване на входния достъп до тези пазари.

- **Седмо.** Повишаване на достъпа до кредитиране, вкл. облекчаване на условията за набавяне на капитал от предприятия;
- **Осмо.** Увеличаване на темповете на усвояване на средства по европейските фондове.
- **Девето.** Ускоряване на разплащанията между държавата и фирмите при търговски сделки и по възстановяването на ДДС и акцизи;
- **Десето.** Изготвяне на държавна програма за ограничаване на междуфирмената задлъжнялост, в т. число създаване на клирингова къща с възможност за факторинг, като мярка за повишаване на текущата капиталова ликвидност на предприятията.

Индикаторите за постигане на заложените цели се изразяват в увеличаване на преките чуждестранни инвестиции като процент от brutния вътрешен продукт на страната, нарастване броя на новорегистрираните предприятия, намаляване броя на фирмените фалити, запазване на висока заетост, ограничаване на междуфирмената задлъжнялост, повишаване конкурентоспособността и производителността на българските предприятия, активизиране на банковото кредитиране, подобряване на условията за стартиране и развитие на бизнес в страната, растеж на доходите от труд.

Заключение

Изследването на бизнес средата в страната, основано на извадка от статистически данни и експертни оценки, дава основание да се направи важният извод, че за периода до средата на 2018 г. включително в страната се запазва тенденция към постепенно подобряване на качествените характеристики на средата, които оказват непосредствено влияние върху финансово-икономическото състояние на българските предприятия, респ. върху тяхната конкурентоспособност. Като цяло обаче анализът показва неустойчиво общо състояние на бизнес средата в страната. За това съдействат в значителна степен синтезираните съществени недостатъци в законодателната и съдебната система, които заемат централно място в изграждането на цялостната стопанска инфраструктура в страната.

При „плахите“ стъпки за системно подобряване на външната бизнес среда в страната тревожен е изводът за недостатъчната конкурентоспособност на произвежданите продукти от българските предприятия. В същото време наличието на определени положителни предпоставки дава основание да се очаква, че те могат да бъдат използвани като инстру-

мент за въздействие върху бизнес средата в посока подобряване на нейните качествени характеристики.

Авторът е на мнение, че от успеха на държавните усилия за подобряване на микроклимата в страната ще се определят вътрешният и външният инвестиционен интерес, а също така и темпът на развитие на националната икономика. При условие че страната трябва да догонва развитите икономики, въпросът за мерките, насочени към трайно подобряване на бизнес средата, следва да бъде предмет на дискусии в научните среди, а държавата трябва да осъзнае своята отговорност в процеса и да полага целенасочени последователни усилия в тази насока.

Използвани източници

- Анализ на състоянието и динамиката на бизнес средата в България и влиянието ѝ върху икономическия растеж, Университетски проект за научно изследване № НИД НИ 1 – 27/2014, декември 2015.
- Доклад за измерване на административната тежест на националното законодателство, свързано с вътрешния пазар на ЕС, съгласно приложение №20, МИЕ, май 2015.
- Мерки за подобряване на бизнес средата, БСК, 2013.
- Мишев, Г. (2010) Статистическо характеризирание за бизнес средата на основата на данни от анкетни проучвания. Икономически алтернативи, ИК УНСС, С.
- Мъсгрейв, П. (1998) Държавни финанси – теория и практика, пето издание, Отворено Общество, С.
- Перков, В. (2007) Концепции за организационна среда. Бизнес управление, Стопанска академия, Свищов.
- Реформи за подобряване на бизнес средата в България, БСК, ноември, 2014 г.
- Campbell, D. (1997) Organizations and the Business Environment, Butterworth-Heinemann.
- Campbell, D., T., Craig (2005) Organisations and the Business Environment, Second Edition, Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2018.
- Monitoring tax revenues and tax reforms in EU Member States, June 2010.
- Paul, J. (1997) Business Environment, 2th ed., Tata McGraw-Hill Education, 2008.
- Robbins, S. P. Essential of Organisational Behavior. Prentice Hall, Hemel Hempstead.
- Worthington, I., Ch., Britton (2006) The Business Environment, 5th ed., London: Prentice Hall.

ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ И НАСОКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Траян Йосифов

Катедра „Финанси и счетоводство“

Факултет по икономически и социални науки

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме

Изоставането на българската икономика в контекста на необходимостта от догонване на страните от Европейския съюз налага анализ на основните причини, които ограничават нейния динамичен растеж. В тази връзка изследването има две основни цели – да открие ключови за стопанското развитие на страната характерни особености на бизнес средата, които представляват естествен фактор за развитието на стопанската активност, респ. за дългосрочното развитие на икономиката на страната, и на тази база да предложи реални практически решения за подобряване на условията за по-ефективно реализиране на стопанските процеси. Постигането на така формулираните цели изисква да бъде изпълнена следната задача, а именно, да се направи анализ на група от показатели на бизнес средата, които представляват фактор от ключово значение за нейното развитие. Основната теза в изследването е, че открояването на благоприятните възможности за качествено подобряване на определени системни показатели на бизнес средата осигурява предпоставки за стимулиране развитието на българската икономика. Въз основа на изследването може да се направи извод, че за повишаването на цялостната конкурентоспособност на българските предприятия са необходими спешни мерки на държавата за повишаване на условията, в които функционират стопанските субекти.

Ключови думи: бизнес среда, стопанско развитие.

JEL: K20, L21, M21, O44.

**SPECIFICS OF BUSINESS ENVIRONMENT
IN BULGARIA AND DISTINCTIVE STRATEGIES
FOR ITS IMPROVEMENT**

Head Assist. Prof. Trayan Yosifov, PhD

*Department of Finance and Accounting
Faculty of Economics and Social Sciences
Plovdiv University „Paisii Hilendarski“*

Abstract

The economic development of Bulgaria is somewhat running behind compared to other European Union countries. This ongoing issue raises the necessity for an in-depth analysis of the causes which are impeding the dynamic growth of the country. In this regard, the paper has two objectives - first it aims at outlining the key economic features of business development in Bulgaria, which are strongly related to future exponential growth. The second and most important objective of the study is to offer practical solutions for improving the conditions for more efficient implementation of business processes. Achieving the goals that have been formulated requires the following task to be carried out, namely to analyze a set of indicators of the business environment that are a key factor for its development. The main thesis of the study is that identification the favourable opportunities for qualitative improvement of certain system indicators of the business environment creates prerequisites for stimulating the development of the Bulgarian economy. Based on the research, it can be concluded that in order to increase the overall competitiveness of Bulgarian enterprises, urgent measures are to be taken by the state to improve the conditions under which business entities operate.

Keywords: business environment, economic growth.

JEL: K20, L21, M21, O44.

Съдържание

Въведение	275
1. Дефиниция на понятието „бизнес среда“	276
2. Специфични особености и решения за подобряване ефективността на бизнес средата в страната.....	279
2.1. Благоприятни макроикономически показатели	279
2.2. Предсказуема данъчна политика и ниски данъци.....	280
2.3. Стабилна банкова система.....	283
2.4. Проблемно състояние на съдебната система.....	288
2.5. Несигурност в средата за инвестиции и защитата на правото на собственост.....	289
2.6. Качество на административното обслужване	289
2.7. Характеристики на базовата инфраструктура	290
Заклучение	296
Използвани източници.....	297
Резюме.....	298
Abstract	299

СЪДЪРЖАНИЕ

80 години – достойно присъствие в академичното изследователско пространство.....	7
Борисов, Б. Методи за оценка капацитета на държавната администрация	19
Охрименко, С., Борте, Г. Сянката на цифровата икономика	79
Алексиева, Д. Обществен интерес в административните отношения.....	135
Терзиев, В., Бонев, Хр. Методология за оценка на системата за превенция на проституцията	171
Давиденко, Н., Димитров, И. Димитрова, А. Изследване на факторите, които влияят на предприемаческите намерения на студентите от бизнес специалностите на Университета по природоползване на Украйна	207
Павлова, Д. Приложни аспекти на клиентоцентричните бизнес модели.....	245
Йосифов, Т. Характерни особености и насоки за подобряване на бизнес средата в България.....	275
Стефанов, Ц. Връзките с обществеността и тяхното място в комуникационната политика на организацията.....	301

TABLE OF CONTENTS

80 years of notable presence in the academic research area	7
Borisov, B. Methods of assessing capacity of government administration...	19
Ohrimenko, S., Borta, G. The shadow of digital economics.....	79
Aleksieva, D. Public interest in administrative relations.....	135
Terziev, V., Bonev, Hr. Methodology for assessing the prevention system of prostitution.....	171
Davidenko, N, Dimitrov. I., Dimitrova, A. Study of determinants of entrepreneurship intentions of students from the business majors at National University of life and environmental sciences of Ukraine	207
Pavlova, D. Applicable aspects of customer-centered business models	245
Yosifov, T. Specifics of business environment in Bulgaria and distinctive strategies for its improvement	275
Stefanov, Ts. Public relations and their role in communication policy of organisations.....	301

Годишник на СА “Д. А. Ценов” – Свищов
5250 Свищов, ул. “Ем. Чакъров” № 2
www.uni-svishtov.bg/godishnik

Редакционен съвет

Проф. д-р Маргарита Богданова – главен редактор

Проф. д-р Емилиян Тананеев

Проф. д-р Пенка Шишманова

Доц. д-р Веселин Попов

Доц. д-р Жельо Въртев

Доц. д-р Людмил Несторов

Доц. д-р Николай Нинов

Доц. д-р Пенка Горанова

Доц. д-р Пламен Петков

Доц. д-р Теодора Филипова

Стилов редактор

Анка Танева

Английски превод

Ст. преп. Елка Узунова

Международен съвет на изданието

Проф. д-р Весела Радович – Белградски университет (Република Сърбия)

Проф. д-р Роберт Димитровски – МИТ Университет – Скопие
(Република Македония)

Проф. д-р Майя Шенфилд – Технически университет - Рига (Латвия)

Проф. д-р кин Сергей Чернов – Новосибирски държавен технически
университет (Русия)

Всички материали се приемат под условие, че авторът не ги публикува на друго място. Той носи отговорност за прецизността и достоверността на своите тези и на изнесената информация.

Начин на цитиране: Годишник/СА “Д. А. Ценов”

За контакти:

Проф. д-р Маргарита Богданова – главен редактор

☎ 0631/66297, e-mail: m.bogdanova@uni-svishtov.bg

Ивелина Станева – технически секретар

☎ 0631/66364, e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

ISSN 0861-8054

Year-book of D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

2 Em Chakarov str., 5250 Svishtov

www.uni-svishtov.bg/godishnik

Editorial Board

Prof. Margarita Bogdanova, PhD – Editor-in-Chief

Prof. Emylian Tananeev, PhD

Prof. Penka Shishmanova, PhD

Assoc. Prof. Veselin Popov, PhD

Assoc. Prof. Zhelyo Vatev, PhD

Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, PhD

Assoc. Prof. Nikolay Ninov, PhD

Assoc. Prof. Penka Goranova, PhD

Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD

Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD

Consulting editor:

Anka Taneva

Translator:

Sen. Lect. Elka Uzunova

International council of the journal

Prof. Vesela Radovic, PhD – Belgrade University (Serbia)

Prof. Robert Dimitrovski, Ph.D. – MIT University Skopje (Republic of Macedonia)

Prof. Maija Senfelde, PhD – Riga Technical University (Latvia)

Prof. Sergey Chernov, PhD – Novosibirsk State Technical University (Russia)

All material are published under the condition that their authors has not published them elsewhere. The authors are responsible for the accuracy and reliability of their theses and information.

Reference: Yearbook/D. A. Tsenov Academy of Economics

Contact persons:

Prof. Margarita Bogdanova, PhD – Editor-in-chief

☎ 0631/66297, e-mail: m.bogdanova@uni-svishtov.bg

Ivelina Staneva – Technical Secretary

☎ 0631/66364, e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

ISSN 0861-8054

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”
Свищов, ул. Ем. Чакъров, 2

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ”
Свищов, ул. Градево, 24

ГОДИШНИК
ТОМ СХХІ

Даден за печат на 19.11.2018 г.
Печатни коли 40,5; формат 16/70/100; тираж 100 бр.
Излязъл от печат на 20.12.2018 г.

ISSN 0861–8054